

VELDWIJZER

Vogelwacht Uffelte e.o.

Handen uit de mouwen voor vogels en natuur

In dit nummer

- Verbouwing schaapskooien Dwingelderveld
- Edelherten voorlopig van de baan
- Landgoed Rheebruggen
- Gladde slang
- Nieuws van project Drents-Friese Wold en Leggelderveld
- Broedvogelseizoen Dwingelderveld
- Boekweitproject Kolonie van Weldadigheid
- Sprokkelwark met veel natuurnieuws

BROEDVOGELS TELLEN IN HOLTINGERVELD

Jaargang 3
nummer 2 – 2017
Verschijnt 2x per jaar

In onze regio zijn er diverse vrijwilligersorganisaties die zich inzetten voor het beschermen van de natuur. Misschien wel de grootste met zo'n zevenhonderd(!) leden, maar zeker een van de actiefste is de Vogelwacht Uffelte e.o. Hoog tijd voor een nadere kennismaking. Veldwijzer sprak met voorzitter Jos van Luit en secretaris Femmie Prikken.

De Vogelwacht Uffelte e.o. bestaat 44 jaar, "best lang voor een dergelijke vereniging", denkt voorzitter Jos van Luit. Een van de oprichters en tot zijn overlijden in 2010 dé drijvende kracht was onderwijzer Fred van Vemden. "Het doel van de vereniging was en is nog steeds opkomen voor de belangen van de natuur in het

www.vogelwachtuffelte.nl

algemeen en die van vogels in het bijzonder”, vat Jos samen. Dat doet de Vogelwacht vooral door zelf de handen uit de mouwen te steken. ‘Niet te veel praten, maar doen’, zoals de titel luidt van het fraaie jubileumboek van vier jaar geleden.

Succesnummers

Zo kennen bewoners van het buitengebied van Zuidwest-Drenthe de vereniging misschien van de steenuilen- of de kerkuilenwerkgroep. Beide werkgroepen plaatsen, onderhouden en controleren nestkasten voor ‘hun’ vogelsoort. Met succes: de steenuilenstand nam toe van slechts een enkel paar tot tientallen broedparen, waarmee deze regio hét Drentse bolwerk voor dit uiltje is geworden. Ook het aantal broedende kerkuilen is, weliswaar met sterke jaarlijkse schommelingen, flink toegenomen. “Onze torenvalkwerkgroep is op een vergelijkbare manier bezig met torenvalkkasten. En dan hebben we de zwaluwenwerkgroep”, vertelt secretaris Femmie Prikken. “Die is vooral in de dorpen Havelte en Uffelte actief, onder meer om de huiszwaluw te helpen.” Huiszwaluwen broeden in kolonies en plakken hun nesten van modder tegen gevels onder een overspringende dakrand. Soms accepteren ze ook namaak-nesten, en met dergelijke – door werkgroepleden zelf gemaakte – kunstnesten helpt de werkgroep de huiszwaluw aan meer nestplaatsen. Een bijzondere vorm van kunstmatige nestgelegenheid is de ‘zwaluwtil’, simpel gezegd een dak met kunstnesten op een paal. Daarvan heeft de werkgroep er verschillende geplaatst. Ook weer met opmerkelijk succes, want de tillen in Havelte en Uffelte zijn de best bewoonde in ons land. “De til in Havelte is al vanaf het begin door zwaluwen in gebruik genomen en sindsdien is het aantal steeds toegenomen”, vertelt Femmie. “Terwijl het elders in het land vaak nog niet erg wil lukken.”

Contact met natuur

Via deze werkgroepactiviteiten brengt de vereniging veel mensen in contact met de natuur en dat is precies de bedoeling, vertellen Femmie en Jos. Dat effect wordt nog versterkt door de educatieve activiteiten die eraan gekoppeld zijn. “Leden van de uilenwerkgroepen nemen vaak kinderen mee naar het ringen van de jonge uilen. De bewoners worden er natuurlijk ook bij betrokken, de burens en vaak ook familie en zo is het ringen vaak een soort feestje”, vertelt Femmie. “Het is natuurlijk ook een schattig gebeuren.” Jos geeft nog een voorbeeld: “Onze nestkastenwerkgroep neemt elk jaar leerlingen van basisscholen in Havelte en Uffelte mee op een route langs tientallen nestkastjes om ze te controleren en te onderhouden.”

Heide voor vogels

Een bijzondere ‘eend in de bijt’ is de werkgroep heideschonen. Gewapend met zagen en kniptangen helpt deze werkgroep in het Holtingerveld en op andere plekken een gevarieerd heidelandschap in stand te houden door opkomende bomen te verwijderen. Dat heeft wel degelijk alles te maken met vogels, legt Femmie uit: “Sommige vogels hebben open heide nodig, andere juist heide met verspreide bomen, maar ook weer niet te veel.” Soorten als boomleeuwrik en nachtzwaluw profiteren van dit werk. Dat weten we ook dankzij de vereniging, want ook het jaarlijks bijhouden van de broedvogelstand neemt ze voor haar rekening.

Hoewel de vergrijzing waar veel verenigingen mee kampen ook aan de Vogelwacht niet voorbijgaat, blijft het aantal actieve vrijwilligers – zo’n 125 – toch al jaren keurig op hetzelfde niveau en worden alle vaste activiteiten enthousiast uitgevoerd. “Voorlopig gaan we dus maar gewoon zo door”, besluit Jos.

Naast de genoemde werkgroepen en activiteiten heeft de Vogelwacht een werkgroep weidevogels. Een compleet overzicht en meer informatie vindt u op: www.vogelwacht-uffelte.nl

LHEE, FOTO: AW

Schaapskooien Dwingelderveld klaar voor toekomst

Komend voorjaar zijn beide schaapskooien in het Dwingelderveld klaar voor de toekomst. Dan wordt het omvangrijke project rond de kooi aan de Benderse bij Ruinen afgerond en officieel geopend. Daarvoor al, in december 2017, wordt nog een ander project voltooid: bij de schaapskooi aan Achter 't Zaand in Lhee.

Om met die laatste te beginnen: recent werd de verbouwing voltooid van een oude opslagloods naast de schaapskooi. Daar is nu een grote, verwarmde ruimte gemaakt waar bezoekers en vrijwilligers gebruik van kunnen maken. Ook kunnen hier excursies starten en schoolklassen en andere groepen ontvangen worden. De verbouwing is mede gefinancierd door bijdragen van het Nationaal Park Dwingelderveld en Run Forest Run en Green Mountain Tour, twee sportieve evenementen die in 2016 in het Dwingelderveld werden gehouden.

Aan de Benderse is de nieuwe schaapskooi afgelopen zomer al in gebruik genomen. Op de heuvel naast de kooi is inmiddels de zes meter hoge 'toren' geplaatst vanwaar bezoekers binnenkort kunnen uitkijken over de grote stille heide. Het nieuwe gebouwtje op de plaats waar eerder de oude werkschuur stond, wordt komende winter ingericht als informatie- en ontvangstruimte. Dan wordt ook gewerkt aan

de paden rondom de gebouwen en het observatiepad dat dwars door de kooi loopt.

Het project aan de Benderse is gerealiseerd dankzij bijdragen van LEADER Zuidwest-Drenthe, Provincie Drenthe, Natuurmonumenten, de gemeenten De Wolden en Westerveld plus diverse sponsoren.

BENDERSE, FOTO: AW

Tijd niet rijp voor edelhert in Drents-Friese Wold

Er komen voorlopig geen edelherten in Nationaal Park Drents-Friese Wold. In de Stuurgroep Regionaal Landschap Drents-Friese Grensstreek kon geen overeenstemming worden bereikt over de voorwaarden waaronder de introductie moet plaatsvinden. “En instemming van alle partijen is wel vereist voor een plan dat zo’n impact heeft op de omgeving”, aldus Stuurgroepvoorzitter Henk van Hoof. “Dus hebben we gezamenlijk moeten vaststellen dat de introductie van edelherten op dit moment niet haalbaar is.”

Een korte terugblik. In het beheer- en inrichtingsplan voor het Drents-Friese Wold, vastgesteld in 2013, wordt de introductie van edelherten als mogelijke verrijking voor het gebied genoemd. In 2014 maakten Provinciale Staten van Drenthe in het nieuwe provinciale faunabeleidsplan de weg daarvoor in principe vrij. Aan de eventuele (her)introductie van diersoorten verbonden zij wel de voorwaarde dat er een ‘Soorten-Effectrapportage’ aan vooraf moet gaan, waarin de voors en tegens zorgvuldig worden onderzocht. De ‘Soorten Effect Rapportage Drents-Friese Wold’ (SER) is in april 2017 afgerond. In het rapport zijn de maatschappelijke lusten en lasten van de herintroductie van edelherten

en de spontane vestiging van damherten in het Nationaal Park objectief beschreven en afgewogen. Onderdeel van het proces was ook een enquête onder omwonenden. Zij bleken in meerderheid vóór de introductie.

Henk van Hoof: “De SER maakt duidelijk dat edelherten van toegevoegde waarde zijn voor de doelen van ons Nationaal Park. Deze conclusie is ook door alle betrokkenen onderschreven. Over de manier waarop de introductie moet gebeuren, liepen de inzichten echter uiteen. Uiteindelijk konden partijen het niet eens worden over welke maatregelen nodig zijn om schade in de omgeving, met name aan landbouwgewassen, te voorkomen. En zolang volledig draagvlak binnen de stuurgroep ontbreekt, moet je concluderen dat de tijd er nog niet rijp voor is.”

“Als stuurgroep werken we onverminderd verder aan onze ambities voor het Nationaal Park. Er liggen kansen voor natuur, landschap en mens die op dit schaalniveau ongekend zijn in Nederland. En wie weet komen daar ooit ook nog eens herten bij.”

FOTO: SAKÉ ELZINGA

Landgoed Rheebruggen

Goed bewaard geheim

Zuidwest-Drenthe is gezegend met veel mooie natuurgebieden. Waarschijnlijk een van de minst bekende is het landgoed Rheebruggen bij Uffelte. Goede kans dat u er weleens van hebt gehoord maar nog nooit bent geweest. Dat zou u toch eens moeten doen als u van een echt Drents landschap houdt. Een eeuwenoude weg slingert met drie haakse bochten over het landgoed. Bospaden en zandwegen brengen u door de bossen en langs de akkers, weiltes en oude boerderijen.

Landgoed Rheebruggen ligt tussen Uffelte en Ansen op een heuveltje in het brede stroomdal van de beek die lang geleden vergraven werd tot Oude Vaart. Die ligging maakte het tot een prima plek om hoog en droog te wonen. In de Middeleeuwen moet het 'eilandje' Rheebruggen dicht begroeid zijn geweest met eiken en berken. De eerste bewoners kapten een groot deel van het bos om op de vruchtbare keileemgrond hun akkers aan te leggen. Weiland en hooiland hadden ze rond Rheebruggen in overvloed. De oudste vermelding van Rheebruggen stamt uit 1382 toen de Overijsselse edelman Evert van Essen belasting betaalde voor een boerenbedrijf op 'Rederbroec'. Het woord 'rede' (ofwel 'rhee') betekent waarschijnlijk 'grens', terwijl met 'broec' vermoedelijk 'brug' bedoeld is. Rheebruggen was

dus het landgoed bij de grensbrug. Al in het begin van de veertiende eeuw vormde het waterloopje Scheidgrube, dat langs de westkant van Rheebruggen liep, de grens van de kerspelen Ruinen en Havelte.

Lieflijk huis

In 1437 moest de Etstoel, de hoogste rechtbank in Drenthe, uitspraak doen in een slepende zaak tussen Johan van den Clooster en Reynolt van Echten over het eigendom van Rheebruggen. De familie Van den Clooster trok aan het langste eind. Ze woonden overigens zelf niet op Rheebruggen maar op De Havixhorst bij De Wijk, en verpachtten het landgoed aan een pachter, ofwel een meier. Dat veranderde pas rond 1560. Roelof van den Clooster ging zich 'Van den Clooster tot Rheebruggen' noemen toen hij zelf het huis op Rheebruggen betrok. Dit eerste huis stond achter de boerderij Bouwhuis. De meier kreeg een nieuwe boerderij.

Rond 1620 kreeg het huis Rheebruggen het uiterlijk dat Hendrik Spilman een eeuw later in twee tekeningen vastlegde: een lieflijk buitenhuis met trapgeveltsjes omgeven door een gracht met een bruggetje naar de voordeur. Er hebben maar liefst elf generaties Van den Clooster op het landgoed gewoond. De laatste overleed er in 1824.

Ouderwets boerenbedrijf

Sinds 1972 is Het Drentse Landschap eigenaar van het ruim 325 hectare grote Landgoed Rheebruggen. De stichting probeert het oude Drentse boerenbedrijf op het landgoed te herstellen. Beheerboerderij Veldkamp heeft grote potstallen voor de kudde Limousin-runderen. De dieren staan 's zomers in de weilanden op en rond Rheebruggen. Met

POTSTAL, FOTO: SONJA VAN DER MEER

hun mest worden de akkertjes bemest waar Het Drentse Landschap rogge, haver en gerst verbouwt. Over het landgoed lopen diverse wandelroutes.

Meer weten over Rheebruggen?

- Op vrijdag 29 december om 14.00 uur kunt u de boerderij en het landgoed bezoeken. Boer Alexander Ekkels is uw gastheer. Adres: De Veldkamp, Rheebruggen 3 in Ansen.
- Via eindjeomindrenthe.nl kunt u gratis een wandel- en fietsroute downloaden.
- In het boek landgoed Rheebruggen - Een goed bewaard geheim kunt u meer lezen over de geschiedenis van dit bijzondere landgoed. U kunt het boek voor de speciale prijs van slechts € 7,50 (excl. verzendkosten) bestellen in de webwinkel van Het Drentse Landschap.

Meer gladde slangen dan verwacht

HD

In Drenthe leven drie soorten slangen: adder, ringslang en gladde slang. Van deze drie is de gladde slang verreweg de zeldzaamste. Alleen uit enkele grote natuurgebieden zoals Fochteloërveen en Bargerveen is deze geheimzinnige slang regelmatig gemeld. In het Dwingelderveld en het Drents-Friese Wold komt de gladde slang ook voor, maar onduidelijk was om hoeveel dieren het ging.

Voor het Dwingelderveld hebben twee vrijwilligers in 2017 een poging gedaan om daar een vinger achter te krijgen. Bert Hooijer en Jan Vriend hebben stelselmatig een aantal trajecten afgelopen en noteerden daarbij iedere slang die ze tegenkwamen. Uiteindelijk zijn 83 verschillende dieren gezien, waarvan ruim de helft jonge dieren betrof die in 2017 zijn geboren.

Kwetsbaar

Al snel bleek dat randen van paden erg belangrijk zijn voor de gladde slang. Daar liggen ze graag te zonnen, vaak open en bloot. De jonge dieren – net grote pieren – vertoeven graag in een polletje gras of heide. Daardoor zijn ze wel kwetsbaar voor machines en fietsers. De gegevens die Hooijer en Vriend boven water hebben gekregen zijn daarom erg belangrijk voor de beheerders Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer. Zij kunnen aan de hand daarvan beter rekening houden met deze kwetsbare slang.

Overigens hebben nog enkele andere vrijwilligers ook gladde slangen gezien afgelopen jaar buiten de door Hooijer en Vriend bekeken locaties. Dat maakt dat we anno 2017 een redelijk inzicht hebben waar deze slang in het Dwingelderveld voorkomt. En dat is op meer plekken dan we van tevoren wisten!

Geen zigzagstreep

De gladde slang is een onschuldig dier. Een groot verschil met de adder is dat deze slang niet giftig is. Gladde slangen zijn schuw en vallen vaak veel minder op dan adders. Bovendien is de gladde slang kleiner en slanker; gemiddeld wordt hij niet langer dan 60 centimeter. Ook de voor de adder kenmerkende zigzagstreep ontbreekt. Detail: de pupillen zijn rond, in tegenstelling tot die van de adder. De slang houdt zich in leven met hagedissen, muizen en andere kleine dieren.

In de winter doen de dieren kalm aan en zijn ze niet te zien. Pas laat in het voorjaar komen ze weer in beeld. Let er eens op als u in het veld loopt. Ziet u een gladde slang, geniet ervan en laat het beest rustig liggen. Geef uw waarneming door aan het bezoekerscentrum. Dan zijn we weer op de hoogte!

ADDER MET KENMERKENDE ZIGZAGSTREEP, FOTO: HD

HD

Nieuws over het project Drents-Friese Wold & Leggelderveld

Muggenmetingen in 2017 weinig muggen

Arjen Strijkstra van onderzoeksbureau Altenburg & Wymenga heeft in 2017 net als in het jaar daarvoor op verschillende plekken in en om het Life-projectgebied muggenmetingen uitgevoerd. De metingen worden in de komende jaren herhaald om de eventuele veranderingen in de muggenbevolking als gevolg van de projectmaatregelen te volgen. In 2017 zijn de metingen uitgevoerd op 2 juni, 21 juli en 28 augustus. De meting van juli bij camping De Goede Weide ging vergezeld van een demonstratie voor campinggasten en bewoners uit de regio.

Muggen horen bij natte natuur, steekmuggen ook. Er zijn behoorlijk wat verschillende soorten steekmuggen. Sommige soorten horen bij natuurlijke situaties, andere doen het juist goed bij huizen. Ze verschillen in levenswijze, waarbij de natuurminnende soorten vooral pieken in het voorjaar, en de soorten die bij huizen voorkomen in de zomer en de nazomer. Daarom is het van belang op verschillende plaatsen – zowel in de natuur als bij bebouwing – én op verschillende tijdstippen te meten om een goed beeld te krijgen. Er zijn tien locaties gekozen, in natuurlijke situaties, in het plangebied en bij huizen, zowel huizen in de buurt als wat verder verwijderd van het plangebied.

Het vangen gebeurt met een val voor volwassen steekmuggen. Ze worden aangetrokken door warmte en CO₂ (zoals in uitademingslucht). De val is daartoe uitgerust met een klein gloeilampje (voor warmte) en een koeltankje met droogijs (bevroren CO₂), dat via een gat in de bodem langzaam verdampt. Gelokte muggen worden via een door een fan opgewekte zachte luchtstroom in een vangpot

Stand van zaken

Sloop voltooid

De sloop van de gebouwen aan de Oude Willem en de Streng is inmiddels volgens planning afgerond. Wat rest is een schuur die onderdak biedt aan broedvogels als huismus en kerkuil. Daarnaast zijn er voorzieningen getroffen om vlermuizen een onderkomen te bieden.

Aanbesteding gestart in kader van Life project Oude Willem

Het aanbestedingstraject voor de uitvoering van het inrichtingswerk in het gebied Oude Willem is inmiddels gestart. Eind december is de aannemer bekend. Dit betekent dat de werkzaamheden begin januari 2018 van start kunnen.

gezogen (zie foto). Er is gevangen vanaf een half uur voor zonsondergang tot ongeveer twee uur na zonsondergang: de piekactiviteit van de steekmuggen is in de avondschemering. Bij elke meting was er redelijk tot goed muggenweer: geen regen, weinig wind, niet koud.

Saai muggenjaar

Over het algemeen was 2017 een slecht jaar voor steekmuggen, in de woorden van Arjen Strijkstra 'een saai muggenjaar'. Dat lag vooral aan het koude en droge voorjaar. Er werd extreem weinig gevangen: op negen locaties in totaal 46 steekmuggen, waarvan 13 natuurminnende steekmuggen. Nergens was sprake van aantallen die op een lastige situatie zouden kunnen wijzen, ook niet op de natuurlijke locaties. De uitzondering was locatie nummer tien, de nu gesloopte boerderij. Hier zijn maar liefst 319 steekmuggen gevangen. Dit betreft echter een soort die specifiek op plekken zoals bij oude gierputten en riolen of bij veel autobanden in grote aantallen voor kan komen. Met de sloop van de boerderij zal dat zeer sterk verminderen. Bij de vennen is ook erg weinig gevangen. Dit heeft waarschijnlijk te maken met de steeds lager wordende waterstanden in de loop van het seizoen (zie foto).

Ringslangen

De ringslang staat op de lijst van bedreigde diersoorten. Groot was dan ook de verrassing toen bij de sloopwerkzaamheden van de boerderij aan Streng 3 een grote kluis slangen werd waargenomen, waaronder in elk geval een aantal ringslangen. Ook van elders in en om het gebied Oude Willem zijn meerdere waarnemingen van ringslangen gemeld.

De ringslang dankt zijn naam aan de twee halvemaaanvormige gele vlekken achter op de kop die samen een ring lijken te vormen. Wie een ringslang ziet, hoeft te schrikken. Hij is niet giftig en kan nauwelijks bijten. Geniet er dus in alle rust van als je het geluk hebt er een tegen te komen!

Water

Een van de grootste bedreigingen voor de ringslang is het verdwijnen of ongeschikt raken van het leefgebied. Ringslangen eten voornamelijk amfibieën (kikkers, salamanders) en kleine visjes, waar ze al zwemmend en duikend op jagen. Hierdoor zijn ze aan water gebonden. Door de toekomstige inrichting van de Oude Willem zal het leefgebied er voor de ringslang alleen maar beter op worden.

Broeihopen

Een andere voorwaarde voor de ringslang is de aanwezigheid van broeihopen. Ringslangvrouwtjes leggen hun eieren op deze warme vochtige plekken. Blad-, compost- en mesthopen zijn heel geschikt. Bacteriën verteren organisch materiaal en produceren hierbij warmte. Door die warmte worden de eieren uitgebroed. Dergelijke broeihopen zijn tegenwoordig schaars. Veel gebieden worden te intensief onderhouden.

Oproep

Landschapsbeheer Drenthe wil samen met bewoners de ringslang helpen door broeihopen aan te leggen. Een broeihop bestaat uit verschillende lagen van onder andere gemaaid gras, bladeren en takken. Rond Oude Willem zijn er genoeg geschikte locaties om aan de slag te gaan. Wilt u de ringslang een handje helpen? Neem dan contact op met Stefan Pronk van Landschapsbeheer Drenthe, s.pronk@lbdrenthe.nl of 06 – 50 74 41 16.

FOTO: LBD

Uitmijnen in de Oude Willem

Recent zijn in de Oude Willem de laatste gronden aangekocht voor natuurontwikkeling volgens het inrichtingsplan. Om landbouwgrond daarvoor geschikt te maken moeten de voedingsstoffen verwijderd worden. Dit verschralen van de grond gebeurt in de Oude Willem vanaf 2015 door uitmijnen.

Wat is uitmijnen ook alweer?

In landbouwgebieden wordt veel fosfaat gebruikt. Veel fosfaat in de grond zorgt voor eenzijdige plantengroei. Bij het ontwikkelen van nieuwe natuur willen we juist graag veel biodiversiteit; het fosfaat moet daarom uit de grond gehaald worden. Uitmijnen is een manier om dit te bereiken. Bij uitmijnen verarm je de bodem door voedingsstoffen af te voeren via gewassen, zoals gras. Door het gewas te maaien en af te voeren verwijder je de voedingsstoffen. Bij landbouwgebruik worden na de oogst weer voedingsstoffen in de bodem teruggebracht door te bemesten. Ook bij uitmijnen wordt mest toegediend, maar dan alleen mest die geen fosfaat bevat.

Verrichte werkzaamheden

In de periode 2015-2017 zijn percelen ingezaaid met grasklaver, bemest met stikstof en kali, bekalkt en zo vaak mogelijk gemaaid. Van een aantal percelen zijn monsters verzameld, waarin de minerale samenstelling van het afgevoerd gewas is bepaald. In combinatie met informatie over het aantal balen en het gewicht

per baal kon hiermee een inschatting van de fosfaatonttrekking worden gemaakt. Deze varieerde van 8 tot 85 kilo per hectare.

Leerproces: meten is weten

Het uitmijnen van de Oude Willem wordt gedurende een periode van vijf jaar (2015-2019) intensief gevolgd. Doel is om te leren hoe, en hoe snel, het uitmijnen verloopt en bij uiteenlopende omstandigheden te bepalen welk graslandtype het beste toegepast kan worden. Het is in alle opzichten een leerproces voor alle betrokkenen. Nog niet eerder werd uitmijnen op zo'n grote schaal toegepast, met betrokkenheid van zo veel agrariërs. Vandaar dat het als pilotproject is opgezet.

Kennisuitwisseling verloopt via een werkgroep met beheerders, verpachters en beleidmakers en via pachters-bijeenkomsten. Op tien locaties worden de ontwikkelingen gemeten. Ieder jaar wordt een vegetatiekartering gemaakt om de veranderingen in de begroeiing vast te leggen. Aan het einde van de onderzoeksperiode (2019) wordt opnieuw een bodemonderzoek verricht om het uiteindelijke resultaat van de pilot in beeld te kunnen brengen.

De pilot 'Uitmijnen Oude Willem' is onderdeel van het project LIFE Going up a level en wordt uitgevoerd in opdracht van Bestuurscommissie Oude Willem. Meer informatie is te vinden op de website: www.nationaalpark-drents-friese-wold.nl/life-n2000

Broedvogels in het Drents-Friese Wold hier doen we het voor

Wilde zwaan

De enige in Nederland succesvol in het wild broedende wilde zwaan zit al sinds 2005 in Wapserveen. Een van de jongen van dat paar (een mannetje) heeft zich samen met een vrouwtje van onbekende herkomst in het Drents-Friese Wold gevestigd. Het paar is tot dusverre weinig succesvol, want al vijf jaar achtereen bouwen ze een nest, soms legt het vrouwtje ook een ei, maar steeds verlaat het paar kort daarna het nest. Dat was ook in 2017 het geval.

Kraanvogel

In het Drents-Friese Wold hebben in 2017 twee paren kraanvogels genesteld. Eén paar wist twee jongen groot te brengen. Met het andere paar liep het verkeerd af. Begin mei werd een dode oudervogel op het nest gevonden, terwijl de ander luid roepend in de omgeving verbleef. Kort daarna had zich hier een nieuw paar gevestigd. Benieuwd wat er in 2018 gaat gebeuren.

WILDE ZWAAN, FOTO: SAXIFRAGA-JAN NIJENDIJK

Nachtzwaluw

Net als landelijk is het aantal nachtzwaluwen in het Drents-Friese Wold deze eeuw flink toegenomen. Er zijn nu zeker vijftig 'zingende' nachtzwaluwen te horen. De 'zang' is een merkwaardige langgerekte ratel. De vogels zitten vooral op open stukken heide in het bos en op heidevelden met verspreide bomen. In de loop van mei kun je de eerste in de schemering horen ratelen, in augustus vertrekken ze weer.

Draaihals

Deze bijzondere specht overwintert in Afrika en arriveert bij ons in april-mei. Net na aankomst kun je ze horen roepen, maar zodra ze een nest hebben zijn ze zwijgzaam en bijzonder moeilijk waar te nemen. De afgelopen paar jaren worden weer geregeld vijf tot tien territoriale draaihalzen waargenomen in het Drents-Friese Wold. Het landschap in dit gebied is geschikt voor deze specht, maar op lange termijn bezien blijkt toch vooral de situatie in de Afrikaanse overwinteringsgebieden bepalend voor de stand bij ons.

Grauwe klauwier

Op steeds meer plekken in Drenthe kun je grauwe klauwieren tegenkomen. Opmerkelijk, want elders in ons land gaat het helemaal niet zo goed met deze vogels! In het Drents-Friese Wold zitten ze alweer jaren in toenemende mate. In 2016 werden voor het eerst meer dan 50 territoria vastgesteld en ook in 2017 lukte dat. De grauwe klauwier is vooral te vinden op voormalige kapvlakten en uit productie genomen cultuurland, waar veel struiken opkomen. Hij houdt van landschappen met afwisselend dichte struiken en open stukken. Als deze plekken verder dichtgroeien en in bos veranderen, zullen de klauwieren daar weer afnemen. Gezien de landschappelijke ontwikkeling in het Drents-Friese Wold zou het best kunnen dat de grauwe klauwier hier nu op zijn top zit.

NACHTZWALUW , FOTO: AXIFRAGA-MARK ZEKHUIS

DRAAIHALS, FOTO: SAXIFRAGA-JANUS VERKERK

GRAUWE KLAUWIER, FOTO: HD

Willem Urlings: 'Er breekt een nieuwe fase aan'

Het heeft wel even geduurd om alle wensen en ideeën een plek te geven bij de toekomstige inrichting van de Oude Willemsweg. Op 12 september hebben we het resultaat van compromissen zoeken tussen alle wensen en behoeftes van aanwonenden, recreatieondernemers, de landbouw en de verkeersveiligheid kunnen presenteren. Het was goed te constateren dat er een breed draagvlak ontstond voor de oplossingen en ook voor het toekomstige tracé voor de fietsroutes. De bestuurscommissie heeft dan ook opdracht kunnen geven voor de bestekvorming en de aanbesteding.

Een paar wat kleinere open eindjes moeten nog ingevuld worden. Ook de aanbesteding van de overige werkzaamheden in het gebied tot herinrichting tot het verwachte natuur- en recreatieplan kan nu uitgevoerd worden. De sloop van een aantal panden is nagenoeg voltooid. Al met al kan in 2018 echt de schop in de grond. Wij plannen in het voorjaar een informatiebijeenkomst waarin we ook de uitvoeringsdetails en plannings kunnen toelichten.

Er breekt dus nu een nieuwe fase aan. De vormgeving van het gebied kan (eindelijk) beginnen.

We moeten wel rekening houden met het broedseizoen en met het toeristisch seizoen, zodat de herinrichting zo min mogelijk problemen en zorgen oplevert voor alle betrokkenen.

Het wordt dus spannend. In 2018 en 2019 zal het gebied echt getransformeerd kunnen worden. Het zal voor de beleving en het aanzien van het gebied – naar wij oprecht hopen en verwachten – een prachtige en duurzame toekomst mogelijk maken.

Willem Urlings, voorzitter bestuurscommissie Oude Willems

Broedvogels Dwingelderveld en Holtingerveld 2017

VELDLEEUWERIK, FOTO: SAXIFRAGA-MARK ZEKHUIS

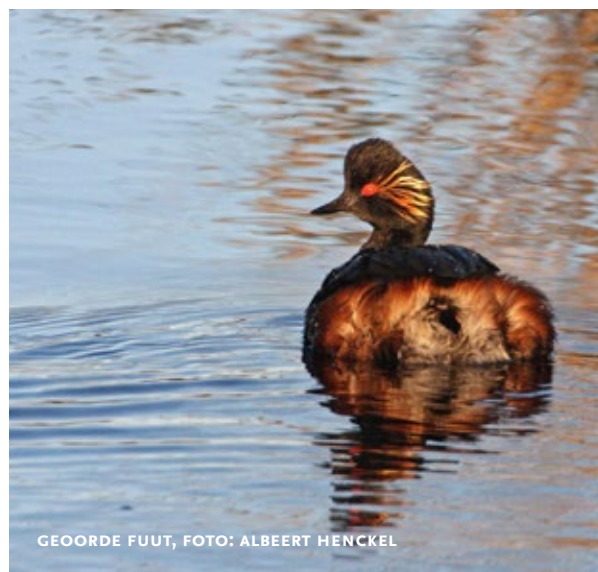
Dwingelderveld: direct effect waterstand

Het Dwingelderveld staat te boek als internationaal belangrijk wetland. De waterstand in het gebied kan jaarlijks echter sterk variëren naar gelang de hoeveelheid neerslag. En dat heeft meteen zijn effect op de broedvogelstand. Dat bleek ook de afgelopen jaren: in 2016 was de waterstand hoog en daardoor ook de aantallen watervogels en steltlopers; in 2017 was de waterstand laag en waren ook de aantallen van deze groep vogels aanzienlijk lager. Verhoudingsgewijs was de afname het sterkst bij geoorde fuut (van 35 naar 12) en meerkoet (van 71 naar 21). De lage waterstand heeft de plaatselijke futen en roodhalsfuten zelfs doen besluiten helemaal niet tot broeden over te gaan. Andere soorten daarentegen profiteerden van overal droogvallende terreindelen (onder andere kleine plevier met 39 paren) of gingen op ongebruikelijke plaatsen tot broeden over; op drooggevallen delen van het Hooijersveen (Anserdennen) doken bijvoorbeeld twee paartjes Kievieten op.

Holtingerveld: effect verbossing

Vooraf in het noorden van het Holtingerveld zijn bomen de afgelopen decennia flink opgerukt ten koste van de open heide. Dat is af te lezen aan de broedvogelstand. De veldleeuwerik, een typische broedvogel van open heide, nam tussen 2000 en 2017 in aantal af van 110 naar 40 broedparen. Soorten die juist van halfopen heide met flink wat bomen houden, namen in dezelfde periode toe: de boompieper van 170 naar 240 paren, de geelgors van 90 naar 145. De Vogelwacht Uffelte e.o. doet zijn best om stukken heide open te houden: zie het artikel elders in deze Veldwijzer.

Aparte vermelding verdient het paar raven dat in het Holtingerveld broedde, met drie uitgevlogen jongen als resultaat.

GEORDE FUUT, FOTO: ALBERT HENCKEL

GEELGORS, FOTO: SAXIFRAGA-MARK ZEKHUIS

Twee stijgers (met stip)

Twee soorten die het al jaren voor de wind gaat, zowel in het Dwingelderveld als in het Holtingerveld (en ook in het Drents-Friese Wold, zie artikel op de Life-pagina's van deze Veldwijzer) zijn nachtzwaluw en grauwe klauwier. Het aantal territoria van de nachtzwaluw bereikte dit jaar records van 40 in het Dwingelderveld en 33 in het Holtingerveld. In het Dwingelderveld waren vooral de nieuwe kapvlakten in trek, maar broedden er voor het eerst ook nachtzwaluwen op de open hei. De toename van de nachtzwaluw is een landelijk verschijnsel; die van de grauwe klauwier daarentegen beperkt zich tot Drenthe. Het grootste deel van de Nederlandse populatie broedt momenteel in onze provincie. In het Dwingelderveld werden dit jaar zeventien broedparen vastgesteld, in het Holtingerveld zestien. De klauwieren van het Dwingelderveld zaten bijna allemaal in braamstruwelen. Bij zeker twaalf paren werden uitgevlogen jongen gezien, waaronder enkele paren langs druk bereden (fiets)paden.

Over de broedvogels van het Drents-Friese Wold leest u meer op de Life-pagina's in het midden van deze Veldwijzer.

Boekweit was het belangrijkste landbouwgewas dat door de eerste bewoners van de Kolonie van Weldadigheid werd verbouwd. Dat blijkt oogstgegevens van 1822. Later werd het verdrongen door andere gewassen, zoals gerst en rogge. Maar dit jaar is de comeback van boekweit in de Kolonie begonnen. De teelt van dit oude landbouwgewas op gronden van de Maatschappij past in het historische verhaal en in het landschap, en is goed voor de bodem en de bijen.

Boekweit gedijde uitstekend op de arme gronden. Het werd ook wel het voedsel van de armen genoemd. Allerlei streekgerechten zijn eruit ontstaan, zoals poffert, Jan in de zak, potstro en balkenbrij. Maar er werd ook bier en jenever van gemaakt, en zelfs pasta.

Op de Koloniehof in Frederiksoord is het afgelopen jaar een proefveld van 2.000 vierkante meter ingezaaid met boekweit om ervaring op te doen met de teelt en om bezoekers kennis te laten maken met het oude gewas. Het is de bedoeling dit de komende jaren verder uit te bouwen. In samenwerking met een lokale bakker wordt gewerkt aan nieuwe streekproducten van boekweit. Deze worden straks verkocht in de winkel van de Koloniehof, maar ook bij de bakker en andere (speciaal)winkels. Op en rond de Koloniehof zullen rond het verhaal van boekweit allerlei educatieve en belevingsactiviteiten plaats gaan vinden.

Poffertwedstrijd en boekweitdiner

Om mensen te leren wat je allemaal met boekweit kunt doen, is een aantal kookworkshops voorzien. Ook staat een poffert-bakwedstrijd op het programma. De jury zal bestaan uit een aantal deskundigen, waaronder een bakker en een kok. Verder is het plan om in 2018 een boekweittoogstfeest te organiseren, waar bezoekers kunnen deelnemen aan het grote boekweitdiner.

Goed voor bijen, buik en bodem

Boekweit is geen graan maar een plant uit de duizendknoopfamilie en nauw verwant aan rabarber. De naam boekweit is afgeleid van 'beuk', vanwege de vorm van het zaad, en 'weit', tarwe, vanwege het meel. Boekweit is een snelgroeiend gewas: het wordt half mei ingezaaid en half augustus geoogst, en wordt daarom ook wel honderd-dagengewas genoemd. Boekweit bloeit heel mooi; bijen en hommels zijn gek op de bloemen omdat ze veel nectar bevatten. Boekweithoning is vanouds een begrip. Maar bijen zijn ook belangrijk voor de bestuiving en daarmee voor de opbrengst. Boekweit is bovendien is een goede bodemverbeteraar en een heel gezond gewas, want boekweitmeel heeft een hoog gehalte aan lysine, een belangrijk aminozuur dat de groei en instandhouding van het lichaam bevordert. Nog een voordeel: boekweit is glutenvrij. Verder werkt het cholesterolverlagend en bevat het een stof die lijkt op clenbuterol, een bekende spieropbouwende doping uit de sport.

Voor kinderen en groepen

Voor kinderen (en hun ouders) komt er een programma 'koekje van eigen deeg'. Daarin gaan kinderen eerst boekweit malen; van het meel maken ze deeg en beslag, om er vervolgens koekjes en pannenkoekjes van te bakken. De kinderen bezoeken ook het proefveld en maken daar kennis met de boekweit en de bijen. Ze leren dat bijen heel belangrijk zijn voor ons voedsel.

Voor groepen en bedrijven wordt een 'struinen en stropen'-arrangement ontwikkeld met een excursie, een proeverij en zelf pannenkoeken bakken.

Fietsroute en expositie

Er komt een fietsroute langs een aantal locaties waar boekweit een rol speelt. In het bijbehorende gidsje worden tips en leuke wetenswaardigheden over boekweit opgenomen, evenals een aantal recepten.

Tot slot is er het plan is om in 2018 een tijdelijke expositie in te richten in de vorm van (hedendaagse) schoolplaten. Met daarbij links naar de regio, de historische landbouw, de gewassen, de gerechten en het voedsel van toen en nu.

De activiteiten worden opgezet en uitgevoerd door Bouwe Ruiters van Landbouwe, specialist in projecten met oude landbouwgewassen en nieuwe streekproducten (www.landbouwe.nl).

Nieuw boek is liefdesverklaring aan het Dwingelderveld

Onlangs verscheen het boek *De schoonheid van het Dwingelderveld* van publicist en fotograaf Axel Wiewel. Het boek, met de ondertitel 'een liefdesverklaring aan het gebied', geeft een beeld van het ontstaan van het Dwingelderveld, het landschap, de natuur, het belang van water en de recente herinrichting. Een bijzonder aspect is de verklaring van zestig vaak markante veldnamen, waaronder Gat van tante Willemien, Moordenaarsveen en Leegte van Flik. "Het was mijn bedoeling", vertelt Axel, "dat bewoners en bezoekers door het boek te lezen het gebied beter gaan begrijpen. Want dat betekent dat ze nog meer betrokken raken bij het Dwingelderveld, dat ze er verliefd op worden. Bij mij is dat zo gegaan."

De publicatie is mede mogelijk gemaakt door Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer. Het boek is te koop bij de reguliere boekhandel, via de website van uitgever Koninklijke Van Gorcum, bij het bezoekerscentrum bij Ruinen, en bij diverse toeristische informatiepunten. De prijs is € 15,95; leden van Natuurmonumenten betalen € 14,50.

Veldwijzer bezorgd door vrijwilligers

De afgelopen twee nummers van Veldwijzer zijn in Zorgvlied, Oude Willem en Wateren door vrijwilligers bezorgd. PostNL heeft geruime tijd geleden de postcode-indeling gewijzigd. In december 2016 kregen we een vraag vanuit Zorgvlied waar Veldwijzer bleef. Bij navraag bleken genoemde dorpen geen Veldwijzer meer te ontvangen. Dankzij Plaatselijk Belang ZWOW heeft de bezorging alsnog plaatsgehad. Tot onze schrik is ook het juninummer door miscommunicatie bij PostNL niet juist bezorgd. En wederom hebben de vrijwilligers van Plaatselijk Belang voor de nabezorging gezorgd. Hierbij een woord van dank aan hen, en we hopen van harte dat PostNL de Veldwijzer dit keer wel correct bezorgt.

Wandelpad naar Havelter hunebedden

Vanuit het in aanbouw zijnde nieuwe informatiecentrum op de Poort Holtingerveld zijn de hunebedden eenvoudig te bereiken via een rondwandeling van ongeveer 2 kilometer over de Havelterberg. Vanwege het hoogteverschil is die wandeling niet voor iedereen weggelegd. Daarom kijken gemeente, Staatsbosbeheer en provincie naar de mogelijkheid om een Familiepad aan te leggen, dat ook door mindervaliden en ouderen te gebruiken is. Dat is een hele uitdaging, want een hoogteverschil van maximaal 10 meter is niet eenvoudig te overbruggen. Bovendien is de berg erg kwetsbaar in verband met de unieke, via Natura 2000 internationaal beschermde natuur. Een werkgroep probeert alle klippen te omzeilen en met een goed plan voor de dag te komen. In 2018 hoort u er meer van.

Gentianen in opmars

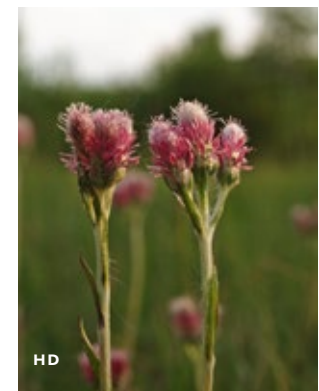
In het heringerichte Noordenveld in het hart van Natura 2000-gebied Dwingelderveld zijn in de zomer van 2017 ruim duizend exemplaren van klokjesgentiaan ontdekt. Ter plaatse loopt een wetenschappelijke proef over het herstel van de plantengroei van heidevelden. In enkele proefvakken hadden zich al enkele gentianen gevestigd, maar nu hebben deze zich verder over de natte delen van het Noordenveld verspreid. Ook andere bijzondere planten zoals bleekgele droogbloem en echt duizendguldenkruid doen het goed. De laatste heeft zich mogelijk gevestigd uit de zaadbank die in de bodem bewaard is gebleven.

Minder bijenkasten op de hei

Natuurmonumenten heeft onlangs het aantal bijenkasten voor honingbijen op haar grondgebied in het Dwingelderveld teruggebracht van 65 naar 35. De aanleiding daarvoor was de conclusie uit een recent rapport van EIS Kenniscentrum Insecten, dat wilde bijen concurrentie ondervinden van honingbijen bij

het zoeken naar nectar (zie artikel 'Bijenparadijs Dwingelderveld' in de vorige Veldwijzer). Ook het aantal locaties is teruggebracht, naar drie, aan de zuidkant van het gebied. De maatregelen zijn genomen in overleg met de betrokken imkers, en zijn bedoeld om de overlevingskansen van de vele soorten wilde bijen te verbeteren.

Rozenkransje terug?

Een van de meest bedreigde plantensoorten van het heidelandschap is het rozenkransje. Dit plantje komt voor in droge heide en heischraal grasland. In Nederland zijn er nog maar enkele populaties, terwijl het ooit een algemene plant was. Verzuuring van de bodem door de forse neerslag van stikstof is een belangrijke oorzaak. Tegenwoordig gaat het iets beter met het heidemilieu en zijn er meer mogelijkheden om de kwaliteit van de heide te verbeteren. Rozenkransje komt echter niet zomaar terug, daarvoor zijn er domweg te weinig planten over

die zaad aanmaken. Daarom heeft de provincie Drenthe de Universiteit van Amsterdam gevraagd onderzoek te doen naar mogelijke herintroductie. Daarvoor doen de wetenschappers onder meer zaaiproeven. Zowel in het Dwingelderveld – waar nog precies bekend is waar de laatste rozenkransjes hebben gestaan – als in het Holtingerveld zijn in 2016 zaden uitgestrooid. In 2017 waren in beide gebieden diverse rozetten te vinden. De onderzoekers gaan nu de kiemingsfactoren op een rij zetten, evenals het te voeren beheer. Later brengen ze advies uit aan provincie en beheerders. Hopelijk leidt dat tot de terugkeer van deze bijzondere soort.

Kamsalamander in beeld

In Zuidwest-Drenthe en aangrenzend Friesland komen meerdere soorten salamanders voor. Een daarvan is de via Natura 2000 beschermde kamsalamander. Het was alweer wat jaren geleden dat de verspreiding van dit verborgen levende beest in kaart was gebracht. Europa wil graag weten hoe de kamsalamander ervoor staat. Daarom heeft de provincie opdracht gegeven de huidige

verspreiding in beeld te brengen. De onderzoekers doen dat op een innovatieve manier. Ze nemen monsters van het water waar het dier in kan leven en kijken dan in een laboratorium of er DNA van de kamsalamander in te vinden is. Deze methode – eDNA – blijkt uitermate effectief. Bovendien hoeven er geen dieren gevangen te worden, waardoor deze rustig en onbeschadigd verder kunnen leven. De eerste resultaten lijken positief. In veel van de van tevoren geselecteerde poelen en vennen blijkt de kamsalamander voor te komen. Dat geeft goede moed. Goed beheer van de poelen en vennen moet ervoor zorgen dat de kamsalamander ook in de verre toekomst behouden blijft.

Bouw Informatiecentrum Holtingerveld gestart

Op 11 september gaven gedeputeerde Henk Jumelet, hoofd Staatsbosbeheer Bert Hummelen en wethouder Klaas Smidt van Westerveld het startsein voor de bouw van het informatiecentrum op de Poort Holtingerveld. Met de bouw gaat een jarenlange wens van alle drie partijen in vervulling. Het centrum, waar u ook terecht kunt voor een kop koffie en meer, is straks het epicentrum van natuuractiviteiten in het Holtingerveld. Hier zullen de wandelingen en excursies starten. Ook het Toeristisch Informatie Punt (TIP) wordt er gevestigd. De Havelter gebroeders Faken – bekend van Theehuis 't Hunebed – zullen de horeca bestieren. Naar verwachting is het centrum begin 2018 operationeel.

Paapje terug in Kale Duinen

Hoopvol nieuws uit het Drents-Friese Wold over het paapje. Dit zangvogeltje met zijn grappige naam is in Nederland een erg zeldzame broedvogel aan het worden. Uit het Drents-Friese Wold en omgeving was hij al jaren verdwenen. Maar In de Kale Duinen was afgelopen zomer een gezinnetje met liefst zes net uitgevlogen jongen te zien! Volgend jaar moet blijken of dit een incident was dan wel de terugkeer van dit bedreigde vogeltje inluidt. Het paapje broedt op de grond en is daardoor extreem gevoelig voor verstoring, met name door recreanten en honden. Dat geeft maar weer eens aan hoe belangrijk het is om in dit gebied in de broedtijd op de paden te blijven en voor een uitje met de hond dan een andere bestemming te kiezen.

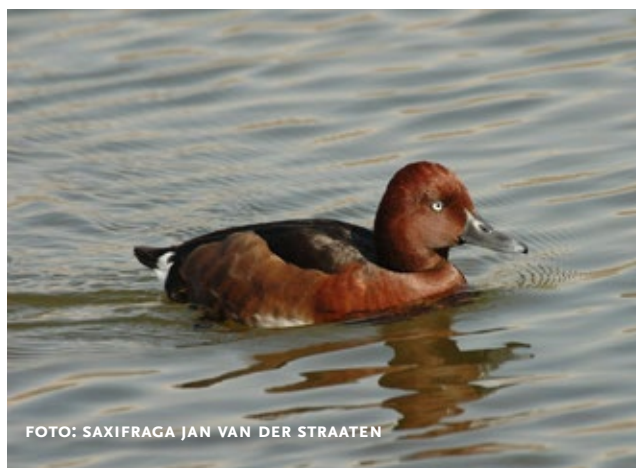

FOTO: SAXIFRAGA JAN VAN DER STRAATEN

Slangenarend op herhaling

Voor het tweede achtereenvolgende jaar verscheen in juni een slangenarend in het Dwingelderveld. De eerste waarneming was op 17 juni; in 2016 was dat 19 juni. Net als in 2016 bleef de arend ruim twee maanden: op 21 augustus was de laatste waarneming. Hoewel de vogel het hele heidegebied bestreek, werd hij meestal in het oostelijke deel waargenomen. Enkele keren deed hij zijn naam eer aan en werd hij met een gevangen slang gezien. De slangenarenden die in Nederland overzomeren, veelal onvolwassen vogels, komen waarschijnlijk uit Frankrijk.

Witoogend niet weg te slaan uit Dwingelderveld

Sinds 2014 is jaarlijks een mannetje van de zeldzame witoogend regelmatig in het Dwingelderveld aanwezig. De vogel wordt vooral gezien in voor- en najaar en incidenteel in de wintermaanden. In het afgelopen voorjaar baltste hij diverse keren met een vrouwtje kuifeend. In de zomermaanden werd de vogel weinig opgemerkt, mogelijk is hij dan afwezig of valt hij niet op door zijn heimelijke gedrag. [bron foto:] Saxifraga/Jan van der Straaten

Agenda

Lezingen begin 2018

Traditiegetrouw worden zowel in het Buitencentrum Drents-Friese Wold als in het Bezoekerscentrum Dwingelderveld regelmatig lezingen gehouden over onderwerpen die te maken hebben met natuur, cultuurhistorie en landschap. Inspirerende sprekers over uiteenlopende boeiende thema's, ook in het eerste deel van 2018. Met voor elk wat wils! Alle lezingen zijn op een donderdagavond.

Buitencentrum Drents-Friese Wold

11 januari Albert Kerssies, oud-boswachter en lid van het Jeneverbesgilde, vertelt over 'de mythische jeneverbes'.

15 februari Onder de titel 'De legende van de Bosberg' vertelt Jan Bouke Sijtsma van Boom-KCB uit Nijberkoop over het onderzoek naar de wel heel bijzondere eik op deze bekende berg bij Appelscha.

15 maart Andries van der Veen, natuurfilmer en 'slangenman' uit Wolvega, voorziet zijn filmopnamen van onze inheemse slangen op geheel eigen wijze van commentaar.

Voor alle drie lezingen geldt:

Tijd: 20.00-22.00 uur (inloop vanaf 19.45 uur)

Entree: € 2,50

Aanmelden: telefonisch 0516 - 46 40 20 of per e-mail drentsfriesewold@staatsbosbeheer.nl (o.v.v. naam, aantal gasten en een telefoonnummer)

Bezoekerscentrum Dwingelderveld

18 januari Jantien de Boer over de stilte op het platteland, naar aanleiding van haar recent verschenen boek Landschapspijn.

22 maart Professor Jos Hooijmeijer (Rijksuniversiteit Groningen) over trekvogelonderzoek met zenders.

24 mei John Smit (Kenniscentrum EIS) over wilde bijen in het Dwingelderveld.

Voor alle drie lezingen geldt:

Tijd: 19.30-21.30 uur (bezoekerscentrum open vanaf 19.00 uur)

Entree € 7,- inclusief consumptie; leden Natuurmonumenten € 4,-,

Aanmelden: via de website van Natuurmonumenten, www.natuurmonumenten.nl/natuurgebied/nationaal-park-dwingelderveld/activiteiten

Buitencentrum Drents-Friese Wold
Terwisscha 6a
8426 SJ Appelscha
0516 - 464020

Bezoekerscentrum Dwingelderveld
Benderse 22
7963 RA Ruinen
0522 - 472951

Poort Holtigerveld
Van Helomaweg 14
7971 PX Havelte
0521 - 342155

Websites

www.np-drentsfriesewold.nl
www.np-dwingelderveld.nl
www.holtigerveld.nl
www.regionaallandschap-drenthe.nl

Twitter

@NationaalParkDF
@Dwingelderveld
@BCDwingelderveld
@NaarBuiten_DFW

Facebook

www.facebook.com/gastherendfw
www.facebook.com/dwingelderveld

Instagram

[bezoekerscentrumdwingelderveld](https://www.instagram.com/bezoekerscentrumdwingelderveld)

Colofon

Redactie

Henk van den Brink (eindredactie),
Hans Dekker, Nico Driessen, Mariet
Keuning, Hans Kruk, Sonja van der
Meer, Monique Pas, Catrien Scholten
en Axel Wiewel

Redactieadres

Secretariaat Regionaal Landschap,
Postbus 122, 9400 AC Assen
0592 - 36 55 55
dwingelderveld@drenthe.nl
drents-friese-wold@drenthe.nl

Foto's

Hans Dekker (Hd, Axel Wiewel (AW),
tenzij anders vermeld

Grafische vormgeving

Grafische Diensten, provincie Drenthe

Veldwijzer

Veldwijzer is een periodieke uitgave met nieuws en achtergronden van Nationaal Park Drents-Friese Wold, Nationaal Park Dwingelderveld en Oerlandschap Holtigerveld. Het blad verschijnt twee maal per jaar, wordt huis aan huis bezorgd rond de gebieden, en is verkrijgbaar in de bezoekerscentra van Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer.

Oplage: 25.500.

© Stuurgroep Regionaal Landschap Drents-Friese grensstreek 2017

Teksten van dit informatiebulletin mogen gebruikt worden voor niet-commerciële doeleinden, onder vermelding van de bron.